

Дәріс №5.

Тақырыбы: Үш еселі интегралды есептеу

Негізгі сұрақтар:

1. Үш еселі интеграл ұғымы
2. Үш еселі интегралды қайталама интегралға келтіру

1. Үш еселі интеграл ұғымы

Үш еселі интегралдың дәл мәні екі еселі интегралдағы сияқты қайталама интегралдарға келтіру жолымен табылады.

Тік бұрышты параллелепипед $\Omega: a_1 \leq x \leq b_1, a_2 \leq y \leq b_2, a_3 \leq z \leq b_3$ беріліп, Ω -ның ХОҮ жазықтығындағы проекциясы Q тік төртбұрышы $a_1 \leq x \leq b_1, a_2 \leq y \leq b_2$ болсын.

Теорема-1. Егер $f(x,y,z)$ функциясының үш еселі $\iiint_{\Omega} f(x,y,z)dv$ интегралы және Q тік төртбұрышындағы әрбір тағайындалған (x,y) нүктесі үшін бір еселі интеграл

$$J(x,y) = \int_{a_3}^{b_3} f(x,y,z)dz \quad (1)$$

бар болса, қайталама интеграл

$$\iint_Q dx dy \int_{a_3}^{b_3} f(x,y,z)dz$$

бар болады және

$$\iiint_{\Omega} f(x,y,z)dv = \iint_Q dx dy \int_{a_3}^{b_3} f(x,y,z)dz \quad (2)$$

теңдігі орындалады.

Егер $x \in [a_1; b_1]$ -тің тағайындалған мәнінде интеграл $J_1(x) = \int_{a_2}^{b_2} f(x,y)dy$ бар болады деп жорылса, (2) формуладағы Q тік төртбұрышы бойынша интегралдауды әуелі y бойынша, содан кейін x бойынша қайталама интегралдаумен ауыстырып, мына формулаға келеміз:

$$\iiint_{\Omega} f(x,y,z)dx dy dz = \int_{a_1}^{b_1} dx \int_{a_2}^{b_2} dy \int_{a_3}^{b_3} f(x,y,z)dz \quad (3)$$

Бұл жағдайлардың бәрінде де x,y,z айнымалыларының рольдерін алмастыруға болатыны өзінен-өзі түсінікті.

2. Үш еселі интегралды қайталама интегралға келтіру

Кубталатын облыс Ω төменнен жоғарыдан $z=z_1(x,y)$ және $z=z_2(x,y)$ беттерімен, ал бүйірінен – жасаушылары oz өсіне параллель цилиндрлік

бетпен шенелген болсын. Ол Ω облысының ХОҮ жазықтығындағы проекциясы квадратталатын D фигурасы болады.

Теорема-2. Егер $f(x,y,z)$ функциясы үшін үш еселі

$$\iiint_{\Omega} f(x, y, z) dx dy dz \quad (4)$$

интегралы мен D облысындағы әрбір тағайындалған (x,y) нүктесі үшін интеграл

$$J(x, y) = \int_{z_1(x,y)}^{z_2(x,y)} f(x, y, z) dz \quad (5)$$

бар болса, қайталама

$$\iint_D dx dy \int_{z_1(x,y)}^{z_2(x,y)} f(x, y, z) dz$$

интегралы да бар болады және

$$\iiint_{\Omega} f(x, y, z) dx dy dz = \iint_D dx dy \int_{z_1(x,y)}^{z_2(x,y)} f(x, y, z) dz \quad (6)$$

теңдігі орындалады.

Қисық сызықты облыс бойынша үш еселі интегралды есептеу үшін басқа шарттар қойылса, үш еселі интеграл x,y,z айнымалыларының кез-келген тәртіпке орналасуындағы қайталама интегралдарға келтіріледі.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар:

1. Үш еселі интеграл ұғымы
2. Үш еселі интеграл қайталама интегралға қалай келтіріледі?
3. Үш еселі интегралды есептеу